

Avantgarda in konec sveta (predgovor)

Kristina Pranjić, Lev Kreft

Sodobni razmisleki o družbi, zgodovini in umetnosti so zaznamovani z vprašanjem konca sveta. Naša percepcija tega »konca« je prežeta s podobami propada in izgube, a hkrati tudi z vizijo apokalipse kot kulturne, svetovne in civilizacijske preobrazbe. Mednarodna znanstvena konferenca z umetniškim programom »Avantgarda in konec sveta« se je osredotočila na dvojni pomen tega konca – kot razkroja in kot začetka novega. Namreč, le človek ima svet in prav človek je ustvaril možnosti za njegov konec. Zanimalo nas je, kako vanj posega in utegne v neposredni prihodnosti posegati zgodovinska ali sodobna avantgarda – estetska in politična.

Koncept »avantgarde« smo obravnavali kot nezaključen projekt, ki spodbuja kritično refleksijo in ponuja alternativo obstoječemu redu. Čeprav se zdi, da danes ta pojem izgublja pomen, ostaja eden od ključnih označevalcev eksperimentalne in intermedialne umetnosti, ki presega razkol med umetnostjo in življenjem. Avantgarda se upira destrukciji človeka in narave (kapitalizmu in imperializmu) ter ponuja progresivne družbene vizije in radikalno emancipacijo od teže normativnega jezika, vedenja, dela in ustvarjanja. S tem smo se približali izvirnemu pomenu apokaliptične eshatologije: ne le oznanjenje, ampak tudi razkritje podob prihodnosti, ki jih vsebuje že zdajšnji svet.

Prispevki v tem sklopu osvetljujejo različne vidike avantgardnih praks, ki tematizirajo, predstavljajo ali celo izzivajo podobo konca. Njihova skupna točka je refleksija prehoda med preteklostjo in prihodnostjo – obravnavani primeri redko prelamljajo s preteklostjo, ampak skušajo vzpostaviti nove povezave in reinterpretacije. Avantgarda tako ne deluje kot popolna diskontinuiteta, temveč kot transformativna praksa, ki gradi na pretekli zapuščini in odpira nove možnosti umetniškega ustvarjanja ter družbenih sprememb. Prikazuje se kot ambivalenten fenomen – ne le kot revolucionarna umetniška praksa, temveč tudi kot prostor refleksije o zgodovinskih prelomnicah in prihodnjih možnostih.

Sanja Bojanić v prispevku »Konci in kontinuitete: avantgarda in oblikovanje pomena« razmišlja o avantgardi kot umetniški formi, ki skozi namerno destabilizacijo pomena razkriva globlje plasti zaznavanja

in interpretacije. Na podlagi primerov, kot so Godardevi filmi, Goldsmithov *UbuWeb* in Rothkova umetniška formula, analizira mehanizme razgradnje in rekonstrukcije pomena. S tem odpira vprašanja o vlogi umetnosti v dobi digitalnih arhivov in umetne inteligence ter izziva ustaljene intelektualne tradicije, ki klasično knjižno znanje obravnavajo kot osrednje mesto teorije in vednosti. Njeno delo poudarja začasnost, fragmentarnost in prepletenost različnih umetniških in arhivskih praks, ki omogočajo nove načine zaznavanja, ustvarjanja in oblikovanja pomenov.

Emilija Vučićević v članku »Podoba *Angelus Novus* v pesniški zbirki *Ictus* Bojana Vasića« analizira, kako Vasić prek Kleejeve podobe *Angelus Novus* in kompozicije pesniške zbirke vzpostavlja dialog z Benjaminovo filozofijo zgodovine. Kot ključni element se pokaže motiv vlaka, ki v Benjaminovi misli simbolizira iluzijo napredka. Pri Vasiću pa se drveči tok zgodovine ustavi z likom Matije Gubca – figuro, ki prekine linearno branje zgodovine in tako po Benjaminovem zgledu ustvarja možnost mesijanskega časa.

Joseph Grim Feinberg v prispevku »Doba svobodnih žonglerjev: umetnost ljudstva in češka avantgarda« raziskuje specifične primere češke avantgarde, ki so se posvečali ljudski umetnosti in iskanjem novega kolektivnega izraza. Analizira poetizem in prispevke Karla Teigeja in Vítězslava Nezvala ter pokaže, kako so avantgardisti iskali modele za prihodnost v marginaliziranih kulturnih praksah. Tovrstni primeri zavračajo idejo o poeziji kot vzvišeni, od ljudstva ločeni dejavnosti in razkrivajo, kako avantgarda postane del vsakdanje, žive realnosti.

Ivana Peruško v prispevku »Eksplzivna narava in apokalipsa ruske avantgarde: futurizem proti boljševizmu« obravnava napetosti med avantgardnimi umetniki in boljševiško oblastjo. Naslanja se na semiotiko kulture Jurija Lotmana in razlikovanje med dvema modeloma kulturne preobrazbe: evolucijskim, ki nadaljuje prejšnje strukture, in revolucionarnim, ki z njimi radikalno pretrga. Prikaže, kako so se ruski futuristi v želji po popolni preobrazbi sveta sami znašli pred lastnim koncem, saj so njihovi radikalni estetski eksperimenti trčili ob trdo politično realnost Sovjetske zveze. Paradoksalno se je pod geslom novega vrnil stari red – socialistični realizem, ki je v arhitekturi na primer oživil monumentalne klasicistične oblike.

Antonio Milovina se v analizi »Zaton Atlantide in vzpon Vzhoda: 'preporod v plamenih' v romanu *Aelita* A. N. Tolstoja« osredotoča na literarno reprezentacijo konca civilizacije v sovjetski znanstveni fantastiki. Tolstojeva *Aelita* ni le roman o potovanju na Mars, temveč tudi alegorija o propadu in preobrazbi Zahoda ter o domnevni revitalizacijski

vlogi Vzhoda. Milovina njegovo delo postavlja v kontekst ideoloških tokov tistega časa, obenem pa aktualizira svoja spoznanja z vidika sodobnih interpretacij teh idej – od Spenglerjeve teorije zahodne dekadence do geopolitičnih napetosti med Vzhodom in Zahodom ter transhumanističnih vizij prihodnosti na Marsu.

Vsi prispevki v tem sklopu avantgardo obravnavajo kot večplasten pojav – kot zgodovinsko umetniško gibanje, estetski in družbeni eksperiment ter strategijo soočanja s krizami sodobnega sveta. Različni primeri in analize razkrivajo, da avantgardna tradicija ni bila usmerjena zgolj v prihodnost in revolucijo, temveč predvsem v estetsko in etično prakso ustvarjanja boljšega sveta.